

Ks. CZESŁAW KRAKOWIAK
Lublin

LITURGIA I POBOŻNOŚĆ LUDOWA W SANKTUARIUM

Pielgrzym potrzebuje sanktuarium, a sanktuarium potrzebuje pielgrzyma.
(DPLL nr 279)

Bóg pierwszy pragnie nawiązać kontakt z ludźmi i zawrzeć z nimi przymierze (DPLL nr 297–287; por. 1 Krl 8,27–29)¹. Według tradycji biblijnej nie człowiek tworzy sanktuarium, lecz powstaje ono z Bożej inicjatywy. Świątynia – sanktuarium jest dla ludu Bożego znakiem obecności Boga, który towarzyszył mu w drodze do Ziemi Obiecanej (por. Wj 13,21) i jest pamiątką wielkich dzieł Jego miłosierdzia dokonanych w historii. W Nowym Testamencie Jezus Chrystus jest Świątynią, mieszkaniem Przedwiecznego Boga (por. Mt 21,12–13; J 2,19–22). Został posłany na świat przez Ojca, jako Bóg-Człowiek, Najwyższy i Wieczny Kapłan (por. Hbr 7) i jest nową świątynią – sanktuarium nowego i wiecznego przymierza (por. Hbr 8). On, który człowieka aż do końca umiłował, pragnie w nim zamieszkać przez Ducha Świętego i uczynić go swoją świątynią: „Czy nie wiecie, żeście świątynią Boga i że Duch Święty mieszka w was” (1 Kor 3,16; por. 2 Kor 6,16).

Ważne miejsce w życiu religijnym wiernych Kościoła katolickiego zajmują sanktuaria². W nich pielgrzymi przeżywają zbawczą obecność Boga, umacniają swoją wiarę, aby wytrwale postępować prowadzącą do Niego drogą. W świetle wiary chrześcijańskiej sanktuarium jest miejscem szczególnej interwencji Boga, udzielania przez Niego łask za wstawiennictwem Matki Bożej i świętych i przez to pobudzają wiernych do wdzięczności wyrażanej często w różnych formach liturgicznych i pobożności ludowej (nabożeństwa). W sanktuariach obficie głoszony jest słowo Boże wzywające na nawrócenia i zachęcające do naśladowania

---

¹ Zob. B. Poniży, Pierwsze sanktuaria Izraela. w: *Życie religijne w Biblii*, red. G. Witaszek, Redakcja Wydawnictw KUL: Lublin 1999, s. 9–36.

² Zob. M. Bednarz, *Znaczenie sanktuarium w Piśmie Świętym*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 9:1983, s. 25–36; w: Kania, *Pielgrzymki w czasach Ojców Kościoła*; Tamże, s. 52–59; M. Ostrowski, *Jesteśmy pielgrzymami przed Tobą. Posługa duszpasterska wśród pielgrzymów*, Kraków 2005, s. 24–35.

Chrystusa, Jego Matki i świętych. Przez sakramenty święte, w sanktuarium pielgrzymi postępują na drodze doskonalenia swojej wiary i miłości w perspektywie wiecznego zbawienia³ (DPLL nr 263). Sanktuaria chrześcijańskie są przede wszystkim świętym miejscem, do którego pielgrzymowanie jest wyrazem wiary oraz wspólnotowej formy pobożności⁴.

1. SANKTUARIUM, POJĘCIE, RODZAJE I REKTOR/KUSTOSZ SANKTUARIUM

1.1. Pojęcie sanktuarium i jego rodzaje

Sanktuarium jest kościołem, kaplicą lub innym świętym miejscem kanonicznie zatwierdzonym przez biskupa diecezjalnego (sanktuaria diecezjalne), Konferencję Biskupów (sanktuaria krajowe lub narodowe) lub Stolicę Apostolską (sanktuaria o znaczeniu międzynarodowym), do którego „pielgrzymują liczni wierni, z powodu szczególnej pobożności” (KPK kan. 1230; DPLL nr 264). Sanktuarium powinno mieć „statut określający cel i władzę rektora, prawo własności i zarząd majątkiem sanktuarium” (KPK kan. 1232 § 2). Uznane sanktuaria mogą cieszyć się pewnymi przywilejami przyznawanymi przez Kościół wiernym i pielgrzymom dla ich duchowego dobra (KPK kan. 1233). Kanoniczne zatwierdzenie jest oficjalnym uznaniem sanktuarium jako miejsca świętego i upoważnia do przyjmowania pielgrzymów. Jeśli brak zatwierdzenia, nie można mówić o sanktuarium w sensie właściwym⁵. Sanktuarium jako wyjątkowe miejsce święte powinno odznaczać się także takimi cechami jak artystyczna architektura i sztuka. Prowadzona w nim działalność pastoralna powinna odpowiadać formom polecanym przez Kościół i oczekiwaniom pielgrzymów. Chodzi o gorliwe głoszenie słowa Bożego, ożywione

³ Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania*, Pallottinum, Poznań 2003, nr 263 (=DPLL).

⁴ Zob. *Sanktuaria i pielgrzymki w dokumentach Kościoła*, Częstochowa 2001; T. Syczewski, *Sanktuarium miejscem celebracji kultycznych według „Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii”*, „Liturgia Sacra”, 10:2004, nr 1, s. 67–74; Cz. Krakowiak, *Sanktuaria i pielgrzymki. Teologia, liturgia i pobożność ludowa*, TN KUL: Lublin 2016, s. 106–145.

⁵ Zob. Z. Krzyszowski, *Miejsca święte*, w: *Leksykon teologii fundamentalnej*, red. M. Rusecki [i in.], Wydawnictwo M, Lublin – Kraków 2002, s. 790–791; T. Syczewski, *Miejsca święte w obowiązującym prawodawstwie Kościoła łacińskiego*, „Warszawskie Studia Teologiczne”, 23:2010 nr 2, s. 181–192; A. Kramiszewska, *Prawdziwie jest to dom Boga i brama do nieba! Opowieść etiologiczna miejsc świętych w zwierciadle sztuki*, Wydawnictwo KUL: Lublin 2012, s. 32–34.

życie liturgiczne, zwłaszcza celebrację Eucharystii i sakramentu pokuty oraz uznanych przez Kościół form pobożności ludowej (KPK kan. 1234 § 1).

Dyrektorium nazywa sanktuarium ikoną „zamieszkiwania Boga wśród ludzi” (DPLL nr 263; por. Ap 21,3). Kościół wierzy, że „najwyższym i jedynym sanktuarium jest Chrystus zmartwychwstały (por. J 2,18–21; Ap 21,22), wokół którego jednoczy się i zbiera społeczność uczniów stanowiąca nowy dom Pana (DPLL nr 262; por. 1 P 2,5; Ef 2,19.22)” Sanktuaria powstają często pod wpływem pobożności ludowej i są znakiem zbawczego działania Boga w historii ludzi. Liczne sanktuaria mają swoją własną tożsamość związaną nie tylko z wiarą Kościoła, ale również z kulturą danego narodu (DPLL nr 285).

Sanktuaria mogą być poświęcone Najświętszej Trójcy, Panu Jezusowi, Matce Bożej, Aniołom, świętym i błogosławionym (DPLL nr 261). Sanktuaria maryjne, których jest najwięcej, są szczególnymi miejscami obecności Maryi w życiu Kościoła i stanowią część jego całego duchowego i kulturalnego dziedzictwa. Stanowią one autentyczną szkołę wiary opartą na przykładzie i na macierzyńskim wstawiennictwie Maryi. Są to uprzywilejowane miejsca, gdzie wierni wyrażają i umacniają swoją wiarę, pielgrzymując na spotkanie z Bogiem i Matką Chrystusa⁶. Sanktuarium jest także pamiątką, że Kościół rodzi się z inicjatywy Boga, którą w nim rozpoznaje i głosi oraz sprawuje dokonane przez Chrystusa misteria zbawienia. Do sanktuarium wchodzi się w postawie podziwu, uwielbienia, dziękczynienia i adoracji tych wielkich tajemnic. Wszystkie te elementy zawierają się w celebrowanej w sanktuarium Eucharystii.

1.2. Rektor/kustosz sanktuarium i jego zadania według *Dyrektorium*

Adresatami *Dyrektorium* są głównie biskupi, ale „także ich najbliżsi współpracownicy, czyli wikariusze biskupi, prezbiterzy i diakoni, a przede wszystkim rektorzy sanktuariów” (DPLL nr 5). Zawarte w nim „liczne wskazania i propozycje” mają na celu „pielęgnowanie i odpowiednie formowanie zróżnicowanej pobożności i religijności ludowej w zgodności z liturgią” (DPLL nr 288). Rektorzy sanktuarium „powinni uczynić wszystko, aby sprawowana tam liturgia była przykładna w swym wykonaniu” i mają troszczyć się

---

⁶ Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, *Pielgrzymka Wielkiego Jubileuszu 2000* „Liturgia Sacra” 5:1999 nr 2, s. 227–252; zob. J. Nalaskowski, *Sanktuarium Maryjne*. „Ateneum Kapłańskie” 111:1988, s. 97–112; M. Pisarzak, *Zadania sanktuariów maryjnych w kształtowaniu liturgii i kultu Matki Bożej*, „Collectanea Theologica” 59:1989, nr 1, s. 90–99; T. Siudy, *Sanktuarium Maryjne w obliczu Jubileuszu 2000*, „Liturgia Sacra” 5:1999, nr 2, s. 293–298.

o stały rozwój życia liturgicznego. Nie chodzi o „zwiększenie częstotliwości sprawowanych obrzędów, ale o ich coraz lepszą jakość” Do nich należy troska, „aby wierni, przybywający do sanktuarium z różnych stron, wracali umocnieni duchowo i zbudowani sprawowaną tam liturgią, dzięki jej komunikatywności, prostocie obrzędowej i wierności obowiązującym przepisom liturgicznym” Dzięki tak wzorcowo sprawowanej w sanktuarium liturgii także „kapłani i wierni zaniosą dobre doświadczenie do miejsc swojego pochodzenia” (DPLL nr 266).

Pobyty w sanktuarium jest sprzyjającym czasem zarówno na indywidualną, jak i wspólnotową modlitwę. Należy więc „pomóc wiernym w odkryciu piękna Liturgii godzin i włączyć ich w codzienne uwielbienie”, które Kościół „kieruje ku Ojcu, przez Chrystusa w Duchu Świętym”. Dlatego rektorzy sanktuariów w miarę możliwości powinni „starać się do programu pielgrzymek włączyć godną i uroczystą celebrację Liturgii godzin, a szczególnie Jutrznii i Nieszporów, sugerując czasem odmówienie w całości lub w części także Oficjum wotywnego związanego z sanktuarium (DPLL nr 271; por. nr 245). Ponieważ wierni często proszą o błogosławieństwo przedmiotów kultu, *Dyrektorium* zaleca, aby rektorzy sanktuariów postępowali według zasad podanych we „Wprowadzeniu” do Rytuału rzymskiego „Obrzędy błogosławieństw” (nr 1–34).

Zadaniem rektora sanktuarium jest także pomoc pielgrzymom w uświadomieniu sobie „ekumenizmu duchowego”, o którym mówi soborowy dekret *Unitatis redintegratio* (nr 8) oraz „Dyrektorium ekumeniczne” (nr 21). Modlitwa o jedność chrześcijan w sanktuariach powinna być szczególnie intensywna między 18 i 25 stycznia oraz w dniach między Wniebowstąpieniem Pańskim a Zesłaniem Ducha Świętego, w których wspomina się wspólnotę w Jerozolimie zgromadzoną na modlitwie w oczekiwaniu na przyjście Ducha Świętego, który ją umocni w jedności i w misji uniwersalnej” (DPLL nr 277). O ile tylko to możliwe, rektorzy sanktuariów powinni starać się organizować dobrze przygotowane spotkania modlitewne chrześcijan różnych wyznań zawierające słowo Boże i odpowiednio dobrane modlitwy możliwe do przyjęcia przez wszystkie wyznania chrześcijańskie. Jeśli do sanktuarium przybywają również wyznawcy innych religii przyciągani wartościami właściwymi dla chrześcijaństwa, wyjątkowo można ogłaszać również ich modlitewne spotkania (DPLL nr 277). *Dyrektorium* poleca również przyjęcie pielgrzymów przez „stróżów sanktuarium” w formie pewnego rodzaju „liturgii przekroczenia progu”, a nawet, jeśli to możliwe „przebycie z nimi ostatniego etapu drogi” (nr 287).

2. TEOLOGIA SANKTUARIUM

Teologię sanktuarium jako „miejsca Bożej obecności” Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych wyraża w trzech istotnych słowach: pamięć, obecność i prorocstwo (nr 3). Sanktuarium jest „pamiątką początków” w tym sensie, że przypomina działanie Boga w historii zbawienia (nr 4–8). Jest skuteczną pamiątką i „widzialnym znakiem, który ogłasza wszystkim pokoleniom, jak wielki jest Bóg i że On pierwszy nas umiłował (por. 1 J 4,19). Bóg jest Panem i Zbawicielem swojego ludu (nr 4–5). Sanktuarium przypomina zawarte z Bogiem przymierze, które pochodzi „z wysoka” Znakiem obecności Boga wśród swego ludu była świątynia w Jerozolimie i znajdująca się w niej Arka, cel pielgrzymek nakazanych przez prawo (por. Pwt 15,16–17; Wj 34,24; nr 9–12). Także Kościół rodzi się z inicjatywy Boga. Sanktuarium jest „miejscem Bożej obecności” w głoszonym słowie (nr 10) i sakramentach świętych (nr 11). Do sanktuarium „idzie się jak do świątyni Boga żywego, do miejsca ożywiającego z Nim przymierze (nr 11). Sanktuarium ma budzić zdumienie, uwielbienie i dziękczynienie za cudowne dzieła Boga (por. Ps 136). W sanktuarium prosi się także o przebaczenie popełnionych grzechów, o wierność Bogu w codziennym życiu i Jego pomoc w ziemskim pielgrzymowaniu. W sanktuarium ustawicznie „urzeczywistnia się miłość Boga, który rozbił swój namiot pośród nas” (nr 6; por. J 1,14). Dokument Papieskiej Rady zaznacza, że „ewangelizacja jest ostatecznym celem, dla którego Kościół zachęca do pielgrzymowania, mającego być doświadczeniem głębokiej i dojrzałej wiary” i stwierdza, że „sanktuarium jest w wyjątkowy sposób miejscem słowa, w którym Duch Święty powołuje do wiary i tworzy wspólnotę wierzących” (nr 10). Ewangelizację należy rozumieć jako głoszenie Osoby Jezusa Chrystusa mające na celu doprowadzenie do żywej więzi z Nim i ciągłe dążenie do pogłębiania wiary przez kontakt ze słowem Bożym i życie sakramentalne. Na skuteczność przepowiadania słowa Bożego ma znaczny wpływ dostosowanie języka, formy i treści dostosowanej do słuchaczy. Chodzi o uwzględnienie ich wieku, poziomu posiadanej formacji religijnej, wykonywanej pracy itp.

Wreszcie sanktuarium jest zapowiedzią niebieskiej ojczyzny, znakiem nadziei i radości (nr 13–16) przez to, że jako „pamięć” o Bożej obecności kieruje myśli wiernych ku niebieskiemu Jeruzalem, gdzie przebywa Bóg i święci (por. Ap 21,22), gdzie nie będzie łez, trudu i śmierci (por. Ap 21,4). Świątynia w Jeruzalem była eschatologicznym symbolem przebywania z Bogiem i wiecznej radości. Według zapowiedzi proroków stanie się ona celem

dążenia wszystkich ludów i narodów, które Bóg pragnie przyprowadzić do siebie (por. Iz 2,2–3)⁷

Dla pierwotnego Kościoła świątynią Nowego Przymierza jest Jezus Chrystus. On jest „obrazem Boga niewidzialnego” (Kol 1,15) i „w Nim mieszka cała pełnia bóstwa” (Kol 2,9). Według św. Pawła wspólnota wierzących, czyli Kościół także jest „świątynią Boga żywego” (2 Kor 6,16), „świątynią Boga” (1 Kor 3,9–11), w której On mieszka, jest „budowlą Bożą”, której fundamentem jest Chrystus. Kościół pielgrzymujący jest także znakiem i zapowiedzią świątyni eschatologicznej, Kościoła w niebie, gdzie przebywa już Uwielbiony Chrystus. Według Księgi Apokalipsy w świątyni niebieskiej Chrystus – Baranek celebrowe liturgię z aniołami i zbawionymi. Do tej eschatologicznej świątyni zmierza Kościół pielgrzymujący na ziemi. Sanktuarium chrześcijańskie jawi się jako „prorocki znak nadziei”, która nie zawiedzie, pełni więc także funkcję proroczą, ukazuje ostateczny cel życia człowieka. Tę prawdę pielgrzymi przeżywają w szczególny sposób podczas sprawowania liturgii, która „daje nam niejako przedsmak uczestnictwa w liturgii niebieskiej, sprawowanej w mieście świętym Jeruzalem, do którego pielgrzymujemy” (KL 8)⁸. Według *Dyrektorium* sanktuarium jest ikoną „zamieszkiwania Boga wśród ludzi” (Ap 21,3; DPLL nr 263). Sanktuarium jest miejscem ewangelizacji i miłości (DPLL nr 263); miejscem wspólnotowej i wzorcowej liturgii, miejscem pielgrzymek. „Pielgrzym potrzebuje sanktuarium, a sanktuarium potrzebuje pielgrzymy” (DPLL nr 279).

3. LITURGIA KOŚCIOŁA W SANKTUARIUM

W Kościele katolickim są dwie podstawowe formy kultu: pierwszą i najważniejszą jest liturgia Kościoła, którą Sobór określił jako „źródło i szczyt życia chrześcijańskiego” (KL 10), drugą zaś są inne formy kultu, czyli „pobożne praktyki ludu chrześcijańskiego” (*pia executia populi christiani*). Formy liturgii pochodzą od Chrystusa i Kościoła. Liturgia ma zawsze charakter publiczny i wspólnotowy. Kult liturgiczny posiada obiektywne znaczenie, niezastąpioną wartość, wyjątkową skuteczność i charakter normatywny, ale nie wyczerpuje wszystkich możliwości wyrażania czci Boga przez Lud Boży. Liturgia jest konieczna do tego, aby żyć i wzrastać w Chrystusie i w Kościele. Cała liturgia

⁷ Krakowiak, *Sanktuaria i pielgrzymki*, s. 19–53; M. Ostrowski, *Teologia sanktuariów – świętych miejsc pielgrzymkowych*, „Roczniki Teologiczne” 62:2015, z. 6, s. 84–89.

⁸ Krakowiak, *Sanktuaria i pielgrzymki*, s. 47–53.

Kościół ma charakter trynitarny. W niej odbywa się dialog Boga z człowiekiem za pomocą słowa, znaków i gestów celem jego uświęcenia i oddania czci Bogu (kult). Liturgia jest zawsze świętą czynnością bosko-ludzką, dokonującą się według schematu od Ojca – przez Syna – w Duchu Świętym – do Ojca. Zbawczy dialog Boga z człowiekiem mający miejsce w czasie świętej liturgii dokonuje się zawsze w perspektywie trynitarniej. Wyrazem tego jest tradycyjna formuła modlitw liturgii rzymskiej: do Ojca przez Chrystusa w Duchu Świętym (*ad Patrem per Filium in Spiritu Sancto*). Jest to pierwsza i najważniejsza zasada wynikająca z samej natury liturgii, w której Kościół oddaje cześć „Ojcu przez Chrystusa w Duchu Świętym” Całe życie chrześcijańskie jest życiem w Chrystusie i w Duchu Świętym. On prowadzi do Ojca (Rz 8,14) i do poznania doskonałości Boga, do przemiany własnego życia. On wspiera w przeciwnościach i próbach życiowych (por. Rz 8,26–27). Od Ducha Świętego pochodzi, rozwija się i dokonuje kult chrześcijański. Bez Jego obecności „nie może istnieć prawdziwy kult liturgiczny” (DPLL 78). Według Pawła VI liturgia jest „złotą regułą pobożności chrześcijańskiej”⁹

Sanktuarium jako cel pielgrzymowania jest przede wszystkim miejscem modlitwy, publicznej i zorganizowanej, czyli liturgicznej, oraz prywatnej i różnych praktyk pobożności ludowej. Ponieważ liturgia jest najdoskonalszą formą kultu Boga i uświęcenia człowieka, w sanktuariach powinna być sprawowana w nie tylko według obowiązujących ksiąg liturgicznych, ale także zgodnie z całym nauczaniem Kościoła.

Liturgia Kościoła sprawowana w sanktuarium, za którą odpowiada rektor/kustosz powinna być wzorcowa, przykładowa w swym wykonaniu i uroczysta; jej centrum stanowi wspólnotowa celebracja Eucharystii; celebrowane są także inne sakramenty, zwłaszcza sakrament pokuty i pojednania; rzadziej sakrament namaszczenia chorych i inne sakramenty; sanktuarium sprzyja także wspólnotowej celebracji Liturgii godzin i błogosławieństw. Wszystkie jej formy powinny być wzorcowe pod każdym względem: podział funkcji liturgicznych, odpowiednio dobrane i wykonywane śpiewy, piękne szaty i księgi liturgiczne, dostosowanie liturgii w ramach prawa liturgicznego do możliwości i potrzeb

---

⁹ Zob. A. Rojewski, *Liturgiczne formy pobożności wiernych (Dzieje. Rys pastoralny)*, „Studia Płockie” 23:1995, s. 57–87; H. Sobeczko, *Relacja między pobożnością ludową i liturgią*, w: *Liturgia i pobożność ludowa*, red. W. Nowak, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego: Olsztyn 2003, s. 48–61; Cz. Krakowiak, *Liturgia i pobożność ludowa w świetle „Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii”*, „Roczniki Teologiczne” 52:2005, z. 8, s. 47–71; tenże, *Liturgia i pobożność ludowa w nauczaniu i praktyce Kościoła*, TN KUL: Lublin 2017, s. 13–50.

uczestników itp. Pierwszeństwo ma również uroczysta forma celebracji¹⁰. Tak sprawowana liturgia ma znaczenie nie tylko dla uczestniczących w niej pielgrzymów, ale także może mieć wpływ na podobne jej celebrowanie we własnych wspólnotach wiernych. *Dyrektorium* zwraca także uwagę, że nie chodzi o „zwiększenie częstotliwości sprawowanych obrzędów, ale o ich coraz lepszą jakość”, dbanie o komunikatywność, prostotę obrzędową i „wierność obowiązującym przepisom liturgicznym” Udział w tak celebrowanej liturgii ma być dla wiernych duchowym umocnieniem i zbudowaniem. Jednym z warunków takich celebracji w sanktuarium jest ściśle współdziałanie duszpasterzy parafialnych odpowiedzialnych za pielgrzymów z kustoszem sanktuarium i jego duchownymi oraz świeckimi współpracownikami. Do rektora sanktuarium w zakresie odpowiedzialności za liturgię odnosi się to wszystko, co dotyczy proboszcza parafii (por. KPK kan. 519; 528). Prawo kościelne tylko ogólnie mówi o tym, że w sanktuarium należy zapewnić wiernym „obfitsze środki zbawienia”, do których zalicza gorliwe głoszenie słowa Bożego, ożywienie życia liturgicznego, a zwłaszcza celebrację Eucharystii i sakramentu pokuty (por. KPK kan. 1234 § 1). Według *Dyrektorium* „sanktuarium ma wyjątkowe znaczenie kultyczne. Wierni udają się tam przede wszystkim w celu uczestniczenia w celebracjach liturgicznych i w nabożeństwach” (DPLL nr 265).

Zawsze w centrum powinna być celebracja Mszy św., sakrament pokuty i pojednania, rzadziej namaszczenia chorych lub innych sakramentów (por. DPLL nr 267–273).

3.1. Wspólnotowa celebracja Eucharystii

Sanktuaria są miejscami szczególnie sprzyjającymi modlitwie nie tylko indywidualnej, ale także wspólnotowej. Obecność i pobyt w sanktuarium wielu wiernych z różnych parafii, a nawet z różnych krajów, pozwala doświadczyć przeżycie Kościoła jako wspólnoty wszystkich wierzących. Najdoskonalej wyraża się to we wspólnej celebracji Mszy św., w której koncelebrują wszyscy obecni kapłani, a uczestniczą w niej różne grupy pielgrzymów¹¹. Niewłaściwą praktyką jest celebracja Mszy św. przez kapłana dla swojej grupy, albo przy bocznym ołtarzu (zwykle nawet bez ministranta), podczas Mszy wspólnotowej przy głównym ołtarzu. Według *Dyrektorium* „nie jest to zgodne z eklezjalnym wymiarem tajemnicy

¹⁰ Krakowiak, *Sanktuaria i pielgrzymki*, s. 28–33.

¹¹ Zob. Cz. Krakowiak, *Koncelebracja Mszy św. 50 lat po Sacrosanctum Concilium*, „Roczniki Teologiczne” 61:2014, z. 8, s. 43–55.

eucharystycznej, gdyż wówczas celebrowanie takie zamiast stanowić wyraz jedności i braterstwa, staje się wyrazem partykularyzmu i nie oddaje sensu wspólnotowości oraz uniwersalizmu Kościoła” (DPLL nr 268). Dlatego zaleca się wspólną celebrowanie Mszy św. z udziałem wszystkich pielgrzymów aktualnie obecnych w sanktuarium. Inna praktyka zamiast być wyrazem jedności i braterstwa, staje się okazją do podziału i niezrozumienia. Wspólnotowa celebrowanie Mszy św. koncelebrowanej wyraża właściwą naturę Kościoła i Eucharystii, a pielgrzymi mają okazję do spotkania i wzajemnego ubogacenia się. Wynika to także z zasady, że wspólnotowa celebrowanie z czynnym udziałem wiernych ma pierwszeństwo przed „odprawianiem indywidualnym i niejako prywatnym” (KL 27).

Zachowanie zasady pierwszeństwa celebrowanie wspólnotowej stawia konkretne wymagania tak organizatorom pielgrzymek, jak i kustoszom sanktuariów. Chodzi o wcześniejsze ustalenie godziny wspólnotowej celebrowanie Mszy św. Należy przewidzieć na nią stosowny czas i ewentualnie zaznaczyć, że będzie koncelebrowana z innymi pielgrzymami. Następnie trzeba przygotować teksty: formularz mszalny, czytania w liturgii słowa i jej wykonawców, śpiewy oraz teksty modlitwy wiernych i wyznaczyć głoszącego homilię. W przygotowaniu liturgii należy zachować wierność normom liturgicznym, uwzględnić okres liturgiczny, możliwości i potrzeby uczestniczących w niej wiernych, korzystając z bogactwa Mszału i innych zatwierdzonych tekstów liturgicznych. Ważny jest także taki dobór części stałych Mszy św. i śpiewów pieśni, aby były znane uczestnikom, a jeśli obecni są także obcokrajowcy, śpiew części stałych w języku łacińskim (łatwiejsze melodie), zwłaszcza Wyznanie wiary i Ojcze nasz. W sanktuariach, do których często pielgrzymują wierni z innych krajów powinny być zatwierdzone księgi liturgiczne także w innych językach (DPLL nr 268)¹².

3.2. Celebrowanie sakramentu pokuty i pojednania

Według *Dyrektorium* sanktuarium jest także uprzywilejowanym miejscem sprawowania sakramentu pokuty i pojednania: „Dla wielu wiernych pielgrzymka do sanktuarium stanowi dogodną okazję, często oczekiwaną, do skorzystania z sakramentu pokuty” (DPLL nr 267). Sanktuarium jako miejsce święte oraz panująca w nim atmosfera modlitwy i posługa licznych spowiedników sprzyjają korzystaniu z tego sakramentu Bożego miłosierdzia. Wielu pielgrzymów w sanktuarium nie rzadko odbywa spowiedź generalną, czyli z całego dotychczasowego życia. Dlatego ważnym zadaniem rektora sanktuarium

¹² Krakowiak, *Sanktuaria i pielgrzymki*, s. 56–58.

jest zapewnienie pielgrzymom wystarczającej liczby szafarzy sakramentu pokuty i pojednania oraz troska o to, aby byli to kapłani dobrze przygotowani do pełnienia tej posługi. Jednak głębsze przeżycie i bardziej owocne skutki sakramentu pokuty zależą nie tylko od posługi szafarza i dyspozycji penitenta, ale także od wielu czynników zewnętrznych. Pierwszym z nich jest samo miejsce sprawowania sakramentu. *Dyrektorium* wymaga, aby „w każdym sanktuarium było zarezerwowane miejsce na sprawowanie sakramentu pokuty, wydzielone w kościele i pozwalające na niezakłócone sprawowanie tego sakramentu” oraz umożliwiające penitentowi rozmowę ze spowiednikiem. Obok tradycyjnych konfesjonałów służących do indywidualnej spowiedzi, należałoby również przygotować oddzielne pomieszczenia, które umożliwiają spotkanie ze spowiednikiem „twarzą w twarz”, jeśli penitenci chcieliby takiej formy sprawowania sakramentu pokuty¹³.

Wielu pielgrzymów-penitentów potrzebuje również pomocy w dobrym przygotowaniu się do owocnego przyjęcia i głębszego przeżycia sakramentu pokuty. Temu celowi służą wspólnotowe celebracje pokutne w Rytuale „Obrzędy pokuty”, zawierające czytania słowa Bożego, homilię, rachunek sumienia połączony z żalem za grzechy oraz wspólne modlitwy błagalne o Boże miłosierdzie. Według *Dyrektorium* sanktuarium jest również sprzyjającym miejscem sprawowania „Obrzędu pojednania wielu penitentów z indywidualną spowiedzią i rozgrzeszeniem” W sanktuarium obrzęd ten powinien być „praktyką normalną, przewidzianą przede wszystkim na niektóre okresy roku liturgicznego”, gdyż ukazuje eklezjalną naturę sakramentu pokuty. Natomiast z „racji jedynie dużego napływu penitentów w dni świąteczne i w czasie pielgrzymek nie można stosować” obrzędu pojednania wielu penitentów bez indywidualnej spowiedzi, czyli z absolucją generalną¹⁴.

W sanktuariach powinny być również dostępne dla pielgrzymów pomoce służące dobremu osobistemu przygotowaniu się do sakramentu pokuty: wzory rachunku sumienia, szczerego żalu za grzechy oraz sugestie dotyczące postanowienia poprawy. Sprawowanie sakramentu pokuty i pojednania jest zawsze celebracją liturgiczną. Dlatego Rytuał wymaga od spowiedników,

¹³ Tamże, s. 59–62.

¹⁴ Zob. Cz. Krakowiak, *Celebracje pokutne w świetle Rytuału „Obrzędy pokuty”*, „Anamnesis” 6:1999/2000, nr 1(20), s. 81–101; tenże, *Teologia celebracji pokutnych*, w: *Ku liturgii nadziei*, red. R. Biel. Biblos: Tarnów 2005, s. 231–246; tenże, *Wspólnotowa celebracja sakramentu pokuty i pojednania z ogólną absolucją po Vaticanum II*, w: *Z teologii pokuty i pojednania*, red. E. Mateja, R. Pierskała, Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego: Opole 2009, s. 399–415.

aby byli ubrani w szaty liturgiczne, czyli w komżę i stułę lub albę i stułę koloru fioletowego. W sanktuariach, do których pielgrzymują wierni z różnych krajów, powinni być do ich dyspozycji szafarze sakramentu pokuty znający obce języki oraz widoczna informacja na konfesjonałach, w jakim języku mogą się spowiadać.

3.3. Celebracja sakramentu namaszczenia chorych i innych sakramentów

Dla chorych odbywających pielgrzymkę sanktuarium jest także miejscem przyjmowania sakramentu namaszczenia chorych. Rytuał przewiduje udzielanie tego sakramentu w wielkim zgromadzeniu wiernych z takiej właśnie okazji, zarówno w czasie Mszy św. jak i poza Mszą¹⁵. *Dyrektorium* stwierdza, że postępowanie takie odpowiada zarówno naturze tego sakramentu, jak i roli, jaką pełni sanktuarium jako miejsce intensywnej modlitwy prośby o Boże miłosierdzie. W ten sposób Kościół niesie duchową pomoc swoim cierpiącym członkom, którzy z żywą wiarą przyjmują ten sakrament. Liturgia sakramentu namaszczenia chorych powinna być sprawowana według Rytuału: każdy z kapłanów nakłada ręce na tych chorych, którym następnie udzieli namaszczenia, wypowiadając formułę sakramentalną. Modlitwy odmawia główny celebrans.

W sanktuarium raczej wyjątkowo udziela się innych sakramentów. Zwyczajnym miejscem ich przyjmowania jest bowiem własna parafia. W niej są księgi, w których zapisuje się kolejno przyjmowane sakramenty. Ponieważ udzielanie sakramentu chrztu dzieciom i sakramentów inicjacji chrześcijańskiej dorosłym, sakramentów bierzmowania i małżeństwa związane jest z odpowiednim przygotowaniem przyjmujących je osób, wymagania te z zasady nie są możliwe do spełnienia w sanktuarium. Dlatego *Dyrektorium* stanowi, że odpowiedzialni za sanktuaria powinni przestrzegać w tym względzie „zaleceń biskupa diecezjalnego” oraz kierować się następującymi wskazaniem: rozwijać kontakty i współpracę z parafiami; uwzględniać naturę każdego sakramentu oraz upewnić się, czy proszący o sakrament są odpowiednio przygotowani. Sakramenty inicjacji chrześcijańskiej włączające we wspólnotę Kościoła „powinny być z zasady udzielane w parafii”; a błogosławieństwo małżeństwa w sanktuarium tylko za zgodą ordynariusza lub proboszcza.

¹⁵ *Sakramenty chorych. Obrzędy i duszpasterstwo*, Księgarnia św. Jacka, Katowice 1995, s. 107–116; Cz. Krakowiak, *Namaszczenie chorych. Sakrament uzdrowienia*, Wydawnictwo Diecezjalne: Sandomierz 2005, s. 68–103.

3.4. Celebracja Liturgii godzin

Liturgia godzin jest publiczną i wspólnotową modlitwą całego Ludu Bożego¹⁶. Obecnie coraz częściej ten rodzaj modlitwy praktykują także wierni świeccy, indywidualnie, w rodzinie, w różnych grupach apostołskich. *Dyrektorium* kładzie duży nacisk na sprawowanie Liturgii godzin i na jej wymiar wspólnoty i zaleca odkrywanie piękna tej modlitwy. Uczestnictwo w pielgrzymce i pobyt w sanktuarium jest dobrą okazją do zapoznania się z tą formą publicznej modlitwy Kościoła, albo pogłębienia rozumienia jej znaczenia dla życia każdego wiernego i dla całego Kościoła. Dlatego *Dyrektorium* zachęca, aby już w czasie pielgrzymki, na kolejnych jej etapach, kapłani którzy towarzyszą wiernym proponowali sprawowanie „przynajmniej niektórych Godzin *Officium divinum*” Czas pobytu w sanktuarium szczególnie sprzyja wspólnotowej modlitwie, jaką jest Liturgia godzin. Dlatego w programie pielgrzymki należy przewidzieć czas nie tylko wspólną Mszę św. ale także na Jutrznie lub Nieszpory. Kustosze sanktuariów powinni zadbać o teksty Jutrzn i Nieszporów na cały rok liturgiczny, oraz własne związane z danym miejscem. Wskazane jest także, aby w programie codziennych celebracji liturgicznych w sanktuarium obok ustalonych godzin sprawowania Mszy św. znalazły się również poranna Jutrznia i wieczorne Nieszpory.

3.5. Celebracja błogosławieństw

Błogosławieństwa są to święte znaki ustanowione przez Kościół, przez co wielbi Boga oraz przyczynia się do uświęcenia i duchowego wzrostu wiernych (por. KL 60). Według *Katechizmu Kościoła katolickiego* celem błogosławieństw jest uwielbienie Boga za Jego dzieła i dary, a równocześnie modlitwa wstawienicza Kościoła, „aby ludzie mogli używać darów Bożych w duchu Ewangelii” (nr 1678). Uczestnictwo w liturgii błogosławieństw oznacza, że wierni w całym swoim życiu korzystając z rzeczy stworzonych przez Boga, pragną Go miłować i wiernie mu służyć. Prośba o Boże błogosławieństwo umacnia wiarę i nadzieję oraz ożywia miłość, która prowadzi do zachowywania Bożych przykazań.

---

¹⁶ Zob. Cz. Krakowiak, *Jutrznia i Nieszpory w niedzielnym świętowaniu*, w: *Niedziela w społeczeństwie pluralistycznym*, red. E. Mateja, R. Pierskała, Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego: Opole 2001, s. 53–7; tenże, *Szkoła modlitwy chrześcijańskiej. Jutrznia i Nieszpory jako modlitwa Ludu Bożego*, Święty Paweł: Częstochowa 2015; tenże, *Sanktuaria i pielgrzymki*, s. 65–67.

Przyjmowane błogosławieństw pomagają do prowadzenia coraz doskonalszego życia chrześcijańskiego¹⁷.

Sanktuarium jest miejscem udzielania błogosławieństw, o które proszą pielgrzymi, nabywając w nim różne przedmioty kultu religijnego, jak medały, różańce, obrazki. Zasady sprawowania błogosławieństw oraz ich liturgię zawiera Rytuał „Obrzędy błogosławieństw” *Dyrektorium* przypomina, że kustosze/rektorzy sanktuariów powinni stosować się do zasad udzielania błogosławieństw zawartych w Rytuale. Przy ich udzielaniu należy zachować „wzorcową strukturę” każdego błogosławieństwa, którą stanowi głoszenie słowa Bożego wyjaśniające znaczenie świętego znaku i modlitwa uwielbienia Boga za Jego dobroć oraz prośba o Jego dary dla wiernych. Zaleca się „celebrację wspólnotową, a nie indywidualną lub prywatną” (DPLL nr 272). W okresie większego napływu wiernych wskazane jest wyznaczenie przez rektora sanktuarium odpowiedniej godziny udzielania błogosławieństw, aby obrzęd sprawować „właściwie i z godnością, i aby wierni rozumieli jego „prawdziwy sens i obowiązek przestrzegania przykazań Bożych, które niesie z sobą udzielane błogosławieństwo (DPLL nr 273).

4. POBOŻNOŚĆ LUDOWA I JEJ ZNACZENIE

Uzupełnieniem liturgii, czyli oficjalnego i publicznego kultu Kościoła, są praktyki zaliczane do pobożności ludowej¹⁸. Podobnie jak liturgia są one wyrazem żywej wiary i mają ten sam cel: kult, czyli uwielbienie Boga i uświęcenie człowieka. Ich podobieństwo do liturgii widoczne jest w gestach, znakach, symbolach, postawach i tekstach. O ile jednak liturgia jest z ustanowienia Chrystusa i Kościoła oraz wspólna dla całego Kościoła, pobożne praktyki ludowe powstają „od dołu”, są wytworem ducha ludzkiego i związane są z tradycją Kościołów lokalnych oraz nie mają cechy trwałości. Chociaż posiadają charakter fakultatywny, nie należy ich lekceważyć, gdyż wzbogacają

---

¹⁷ Zob. S. Cichy, *Błogosławieństwa w liturgii Kościoła*, „Liturgia Sacra” 1:1995, nr 3–4, s. 97–106; H. Sobeczko, *Teologia odnowionych błogosławieństw*, „Roczniki Teologiczne” 45:1998, z. 8, s. 193–202; Cz. Krakowiak, *Sakramentalia i błogosławieństwa*, „Ateneum Kapłańskie” 152:2008, s. 422–433; tenże, *Sakramentalia i błogosławieństwa w liturgii Kościoła*, TN KUL: Lublin 2015; tenże, *Sanktuaria i pielgrzymki*, s. 67–75.

¹⁸ Zob. J. Miazek, *Liturgia i pobożność ludowa dawniej i dziś*, „Collectanea Theologica” 68:1998, nr 4, s. 135–146; J. J. Kopeć, *Liturgia i pobożność ludowa w świetle historii*, w: *Liturgia i pobożność ludowa*, s. 25–38; D. Brzeziński, „Liturgia” i „nie-liturgia” w poszukiwaniu kryteriów klasyfikacji, „Liturgia Sacra” 14:2008, nr 1 s. 69–82.

obowiązkowe formy kultu chrześcijańskiego. W sposób łatwo zrozumiały dla wiernych ukazują religijne spojrzenie na treści wiary i całe życie człowieka. Wyraża się w nich także wiara chrześcijańska w formie obrzędowej bardziej zrozumiałej dzięki takim środkom wyrazu, które odpowiadają mentalności i kulturze danego narodu. Pobożne praktyki ludowe istniejące obok liturgii także przyczyniają się do uświęcenia ich uczestników i prowadzą do prawdziwego nawrócenia, a przez to do umocnienia wiary. Pobożność ludowa, podobnie jak liturgia, ma charakter wspólnotowy, przyczynia się do tworzenia i podtrzymywania więzi między uczestnikami, tak w czasie ich trwania, jak i często także po ich zakończeniu (np. więzi uczestników pielgrzymek)¹⁹

Katechizm Kościoła katolickiego zaleca, aby w posłudze pastoralnej nie ograniczać się jedynie do liturgii, ale także „brać pod uwagę formy pobożności wiernych i religijności ludowej”. *Katechizm* zalicza do nich: „cześć oddawaną relikwiom, nawiedzanie sanktuariów, pielgrzymki, procesje, droga krzyżowa, tańce religijne, różaniec, medaliki itp.” Wymaga także, aby podczas katechezy pobożność ludową „poddąć ocenie i wychowaniu” i zaznacza, że „te formy pobożności są kontynuacją życia liturgicznego Kościoła, ale go nie zastępują” (KKK 1674; por. KPK kan. 1234 § 1). Dlatego należy je praktykować zgodnie z zaleceniami nauczania Kościoła.

Według *Dyrektorium* pobożność ludowa oznacza „różne manifestacje kultyczne o charakterze prywatnym lub wspólnotowym, które w ramach wiary chrześcijańskiej są przeważnie wyrażane nie na sposób liturgii, lecz w formach wywodzących się z ducha poszczególnych narodów lub grup społecznych i ich kultury”. *Dyrektorium* zalicza ją do „prawdziwych skarbów ludu Bożego”, przez który także prości i biedni wyrażają swoją wiarę (DPLL 9; 84). W praktykach pobożności ludowej wierni wyrażają wiarę w takie przymioty Boga jak: ojcostwo, miłość i opatrzność Bożą, oraz Jego stałą obecność wśród swego ludu. Dzięki temu kształtują w wiernych takie duchowe postawy jak cierpliwość, zrozumienie sensu krzyża w życiu codziennym, życzliwość dla innych, otwarcie się na inne przejawy praktyk pobożnych. Pobożność ludowa, ponieważ jest wyrazem kultu Kościoła, podlega jego prawom.

Do ważnych pobożnych praktyk w Kościele należą pielgrzymki do sanktuariów. W nich znajdują się w nich obrazy lub figury Jezusa Chrystusa, Matki Bożej, obrazy i relikwie świętych, które są szczególnie czczone z racji skuteczności

¹⁹ Zob. S. Araszczuk, *Język i formy pobożności ludowej*, „Seminare” 20:2004, s. 163–179; P. Tomasi, *Sensi „effetti, simboli nella pietà popolare e nella liturgia*, „Rivista Liturgica” 103:2016, s. 55–6; F. Trudu, *La pietà popolare come „forma” celebrativa della chiesa locale nell’anno liturgico*, tamże, s. 41–54.

zanoszonych tam modlitw. Ranga sanktuarium wzrasta, jeśli wizerunki te są uroczyście koronowane. Przez bezpośredni kontakt z nimi pielgrzymi, prosząc o ich wstawiennictwo, podejmują nie rzadko postanowienie mocnego trwania w wierze, nadziei i miłości, aby dojść do niebieskiej ojczyzny. W życiu Kościoła stanowią one część jego całego duchowego i kulturalnego dziedzictwa oraz wyrażają i umacniają wiarę pielgrzymów przez spotkanie z Bogiem, Matką Chrystusa i świętymi²⁰.

Relację liturgii do pobożności ludowej J. Evenou wyjaśnia na przykładzie porównania pięknego i zadbanego ogrodu i równie pięknej łąki. W ogrodzie wszystkie drzewa, krzewy i kwiaty są posadzone według przemyślanego planu. Natomiast łąka posiada swoje niepowtarzalne piękno w postaci wielkiego bogactwa traw i kwiatów, do tego zmienia swój wygląd w zależności od pory roku. Bogate przejawy pobożności ludowej, które nie są rygorystycznie z góry określone, lecz bardziej odpowiadają subiektywnym i emocjonalnym potrzebom wiernych, w doskonały sposób uzupełniają i wzbogacają formy pobożności liturgicznej²¹.

5. POBOŻNOŚĆ LUDOWA W SANKTUARIUM

Sanktuaria są tymi ośrodkami życia chrześcijańskiego, w których wierni nie tylko uczestniczą w liturgii, ale także w bogatych formach należących do pobożności ludowej. Jedne z nich są ściśle związane z danym sanktuarium, inne zaś są wspólne dla wszystkich, np. Droga krzyżowa, Różaniec, litanie, Koronka do Bożego Miłosierdzia. Najczęściej pobożne praktyki ludowej pobożności związane są z kultem świętych obrazów Pana Jezusa, Matki Bożej oraz obrazów i relikwii świętych.

5.1. Kult obrazów Jezusa, Najświętszej Maryi Panny i świętych

Według nauki Kościoła kult obrazów nie sprzeciwia się pierwszemu przykazaniu Bożemu, gdyż oddaje się cześć osobie, którą obraz przedstawia, i nie jest uwielbieniem należnym jedynie Bogu, ale „pełną szacunku czcią” (KL 126). Celem jest kierowanie myśli i serca ku Bogu, który stał się człowiekiem.

²⁰ J. Kumala, *Liturgia i pobożność ludowa w sanktuariach*, w: *Liturgia i pobożność ludowa*, s. 166–177; Krakowiak, *Sanktuaria i pielgrzymki*, s. 78–82.

²¹ J. Evenou, *Liturgie et dévotion*, „Notitiae” 23:1987, s. 31 (cały art. s. 31–41).

Obraz odpowiada na naturalną potrzebę człowieka zobaczenia Tego, w którego wierzy, że On istnieje i nadal działa. Dzięki obrazom ludzie wierzący, poprzez to, co widzialne, wnoszą swego ducha do Niewidzialnego Boga, Matki Jezusa Chrystusa, Aniołów i do świętych.

Kult świętych obrazów Jezusa Chrystusa, Jego Matki i Świętych należy do ważnych form kultu publicznego i prywatnego w Kościele katolickim. Kult wizerunków Jezusa Chrystusa kieruje myśli i serca wiernych do Niego jako obrazu niewidzialnego Boga. Przypomina Jego słowa, że „Kto Mnie widzi, widzi i Ojca” (J, 14,9). Liczne Jego wizerunki pomagają w modlitwie płynącej z żywej wiary, że On królujący w niebie razem z Ojcem i Duchem Świętym, jako jedyny Pośrednik między Bogiem i ludźmi (por. 1 Tm 2,5) wstawia się za nimi. Jemu należy się cześć i chwała, którą wierni wyrażają przez kult Jego obrazów.

Teologiczne podstawy kultu świętych obrazów *Katechizm Kościoła katolickiego* uzasadnia w następujący sposób: „Święty obraz, ikona liturgiczna, przedstawia przede wszystkim Chrystusa. Nie może ona przedstawiać niewidzialnego i niepojętego Boga; dopiero Wcielenie Syna Bożego zapoczątkowało ową „ekonomię” obrazów” Przytacza w związku z tym słowa św. Jana Damasceńskiego: „Niegdyś Bóg, który nie ma ani ciała, ani twarzy, nie mógł absolutnie być przedstawiany na obrazie. Ale teraz, gdy ukazał się nam w ciele i żył wśród ludzi, mogę przedstawić na obrazie to, co zobaczyłem z Boga. Z odsłoniętym obliczem kontemplujemy chwałę Pana”. Za pośrednictwem obrazów Kościół wyraża także ewangeliczne orędzie złożone ze słów. „Obraz i słowo wyjaśniają się wzajemnie” (KKK 1159–1160)²².

Kościół czci także obrazy Matki Bożej i świętych, dlatego że w nich Chrystus został uwielbiony i jednoczy się z nimi w czasie świętej liturgii. W ich wizerunkach „objawia się naszej wierze człowiek „na obraz Boga”, przemieniony wreszcie „na Jego podobieństwo” (por. Rz 8,29; 1 J 3,2). Ich doskonałość życia chrześcijańskiego określana terminem „świętość” nie jest owocem jedynie ich osobistych wysiłków, ale uczestnictwem w Bożej świętości i owocem działania Jego łaski. Kościół dostrzega w świętych także przykłady ich wierności łasce chrztu i z ufnością prosi, aby wspierali go w czasie ziemskiego pielgrzymowania. Wzywamy wstawiennictwa Maryi i świętych, aby orędowni za nami.

²² Zob. R. Knapieński, *Wprowadzenie. w: Fides ex visu*, red. R. Knapieński, A. Kramiszewska, TN KUL: Lublin 2011, s. 8–9; K. Matwiejuk, *Obraz w liturgii*, „Anamnesis” 18:2012, nr 4(71), s. 91–97; W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, Petrus: Kraków 2009; *Serce Jezusa w misterium Kościoła*. red. Z. Głowacki, Wydawnictwo KUL: Lublin 2016; P. Kulbacki, *Kult Najświętszego Serca Jezusa w pobożności ludowej i liturgii*, tamże, s. 137–147.

Jako „mieszkańcy nieba [...] znajdując się blisko przy Panu, przez Niego, z Nim i w Nim nieustannie wstawiają się za nas do Ojca” (KK 49)²³.

Wizerunki Jezusa Chrystusa, Matki Bożej i świętych przypominają ich wiernym i wzywają do naśladowania. *Katechizm* zwraca także uwagę na racje estetyczne związane z kultem świętych obrazów, przytaczając ponownie słowa św. Jana Damasceńskiego: „Piękno i kolor obrazów pobudzają moją modlitwę. Jest to święto dla moich oczu, podobnie jak widok natury pobudza me serce do oddawania chwały Bogu” (KKK 1161).

Dyrektorium podkreśla, że istota świętych wizerunków polega na tym, że jednocześnie są one świętymi znakami i dziełami sztuki. Dzięki artystycznemu wykonaniu odznaczającemu się „religijną szlachetnością są jakby odbłaskiem piękna, które od Boga pochodzi i do Niego zbliża”. Nie chodzi jednak o przeżycie estetyczne, lecz „wprowadzenie w misterium” Święte obrazy jako przedmiot kultu religijnego często mają związek z miejscową ludową kulturą przez to, że w realistyczny sposób przedstawiają święte postacie, łatwe do rozpoznania i ukazujące ważne wydarzenia z życia, jak narodziny, praca, cierpienie, śmierć (DPLL nr 234).

Wizerunki Jezusa, Matki Bożej i świętych, zwłaszcza jeśli są przeznaczone do publicznego kultu, Kościół błogosławi i zachęca wiernych, aby „krocząc śladami Pana i wpatrując się w przykład świętych, dążyli do doskonałości”²⁴. Obrzędy błogosławieństwa obrazów wskazują najpierw, że jedynym świętym i źródłem świętości jest tylko Bóg. On w swoim wielkim miłosierdziu udziela ludziom łaski i mocy Ducha Świętego, aby idąc za wskazaniem Jezusa Chrystusa na własnej drodze swego życia, dążyli do świętości. Święci są żywymi drogowskazami, „w nich do nas sam Bóg przemawia i daje nam znak Królestwa swego, do którego przemożnie pociągani jesteśmy, mając tak mnóstwo świadków i takie potwierdzenie prawdy Ewangelii” (KK 50). Święci są dla wiernych Kościoła wzorem postępowania, przykładem, który ich pobudza i umacnia w dobrym życiu. Jako naśladowcy Chrystusa wskazują drogę do świętości, czyli zjednoczenia z Chrystusem. W modlitwach błogosławieństwa obrazów Kościół prosi Boga, aby wierni przede wszystkim postępowali „śladami Pana”, czyli naśladowali Chrystusa, a wpatrując się w przykład Najświętszej Maryi

²³ Zob. Cz. Krakowiak, *Maryja wzorem trynitarnej pobożności chrześcijańskiej*, „*Salvatoris Mater*” 2:2000, nr 3, s. 130–154; W. Nowak, *Matka Boża w pobożności ludowej*, w: *Liturgia i pobożność ludowa*, s. 104–126.

²⁴ *Obrzędy błogosławieństw*, nr 1027.

Panny i świętych, oraz i dzięki ich wstawiennictwu dążyli do doskonałości, nawet za cenę przelania krwi i codzienne niesienie krzyża z Chrystusem²⁵.

5.2. Kult relikwii świętych

Kościół za relikwie uznaje „przede wszystkim ciała lub inne znaczne części tych, którzy dzięki heroicznej świętości życia przebywając obecnie w niebie, byli na ziemi najwspanialszymi członkami Mistycznego Ciała Chrystusa i żywą świątynią Ducha Świętego” (DPLL nr 236)²⁶. Relikwiami są zachowane szczątki ciała świętych lub błogosławionych: głowa, ramię, serce, język, części szkieletu (kości). Relikwiami są również „przedmioty należące do świętych, jak sprzęty, ubrania i rękopisy, przedmioty otarte o ich ciała lub o ich groby, oleje, lniane płótna (*brandea*), a także czczone ich wizerunki” (tamże).

Kościół „ma w poważaniu autentyczne relikwie świętych” (KL 111), których przedstawia wiernym jako przykład, aby pociągnąć wszystkich przez Chrystusa do Ojca (por. KL 104). Kult relikwii wypływa z głębokiej wiary w skuteczność orędownictwa świętych u Boga, czyli pomocy tak duchowej, jak „materialnej”, jaką wierzący człowiek pragnie wymodlić dla siebie lub dla innych przy grobie lub relikwii świętego. Chrześcijański kult relikwii, jeśli tylko jest w duchu nauczania Kościoła, jest jedną z licznych form kultu chrześcijańskiego, chociaż należy do pobożności ludowej. Kult relikwii jest aprobowany przez Kościół z tej racji, że relikwie świętych przypominają wiernym, iż świeci przez heroiczną świętość już za życia osiągnęli zbawienie i mogą się wstawiać u Boga za tymi, którzy jeszcze są na świecie i pragną dołączyć do Kościoła zbawionych. Jednak prawdziwy kult świętych oraz ich relikwii nigdy nie może przesłonić kultu Jezusa Chrystusa, jedyne go pośrednika między Bogiem a ludźmi. Dlatego w liturgii Kościoła zawsze modlimy się do Boga Ojca przez Jezusa Chrystusa, natomiast świętych prosimy o ich wstawiennictwo czy orędownictwo.

Przez bezpośredni kontakt z relikwiami (dotykanie, ucałowanie, patrzenie), wierni za wstawiennictwem świętego przekazują Bogu swoje osobiste prośby.

²⁵ Krakowiak, *Sanktuaria i pielgrzymki*, s. 83–91.

²⁶ Zob. M. Nudziarek, *Kult relikwii w starożytnym chrześcijaństwie*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 32:1979, s. 276–280; Cz. Krakowiak, *Kult relikwii*, „Przegląd Powszechny” 117:2000, s. 167–176; Z. Kobus, *Kult relikwii świętych*, „Anamnesis” 11:2005, nr 1(40), s. 91–96; T. Syczewski, *Kult świętych oraz obrazów świętych i relikwii w obowiązującym prawodawstwie Kościoła łacińskiego*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 27:2007, s. 149–158; Krakowiak, *Sanktuaria i pielgrzymki*, s. 92–100.

Poprzez kult relikwii człowiek wierzący chciałby nawiązać bardziej osobisty kontakt ze świętymi. Jeśli przypisuje się świętemu specyficzną pomoc czy orędownictwo, nawiązuje się do jego cech osobowych lub faktów z jego życia. Kult relikwii świadczy o tym, że święty dla wiernych Kościoła katolickiego przestaje być jedynie zmarłym i niedostępnym. On żyje u Boga, a jego relikwie o tym przypominają i czynią go w pewien sposób obecnym wśród wierzących. Ponieważ człowiek potrzebuje elementów materialnych w formach wyrazu kultu, relikwie należy zaliczyć do znaków, którymi posługuje się Kościół i jego wierni. Przez fizyczny kontakt z relikwiami łatwiej nawiązuje się więź ze świętym, którego prosi się o wstawiennictwo u Boga. Jedną z form kultu relikwii są procesje, które mają obrazować triumfalną podróż świętych do nieba.

Dyrektorium mówi ogólnie o kulcie relikwii oraz pielgrzymkach do miejsc ich przechowywania. Zalicza je do „bezpośrednich, prostych i szczerých wyrazów uczestnictwa w życiu chrześcijańskim” (DPLL nr 15). Do najczęstszych form ludowego kultu relikwii świętych zalicza: „ucałowanie relikwii, zdobienie ich światłami i kwiatami, udzielanie nimi błogosławieństwa, noszenie ich w procesji, nie wykluczając zwyczaju zanoszenia ich do chorych, by ich duchowo wesprzeć i umocnić ich błaganie o uzdrowienie, powinny być praktykowane z wielką godnością i wynikać z prawdziwej wiary” (DPLL nr 236). Szczególne znaczenie ma kult autentycznych relikwii drzewa krzyża Chrystusa. W różnych formach nabożeństw związanych z drzewem krzyża uwaga wiernych powinna koncentrować się na tajemnicy Paschy Chrystusa, czyli ścisłego związku między krzyżem a zmartwychwstaniem. Chodzi zawsze nie tylko pasyjny wymiar kultu krzyża, ale także o znak nadziei na chwalebne zmartwychwstanie. „Dla wiary chrześcijańskiej krzyż jest znakiem triumfu nad mocami ciemności i dlatego ozdabiano go drogimi perłami. Stał się on także znakiem błogosławieństwa, zarówno wtedy, gdy się nim zegnamy, jak i wtedy, gdy kreślimy go nad innymi osobami i przedmiotami” (tamże).

Dyrektorium zaleca: „należy zapobiegać przesadnemu dzieleniu relikwii, sprzeciwiającemu się godności ciała ludzkiego” oraz przypomina, że „należy unikać wystawiania relikwii świętych na ołtarzu, bo jest on zarezerwowany dla Ciała i Krwi Króla męczenników” (DPLL nr 236; por. KKK 1159). Przy poświęceniu kościoła i ołtarza, jeśli składa się relikwie pod ołtarzem, być powinny autentyczne i „takiej wielkości, by można było wywnioskować, że są częściami ciał ludzkich. Należy unikać składania zbyt małych części relikwii jednego lub wielu świętych”²⁷

²⁷ *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*, Księgarnia św. Jacka: Katowice 2001, nr 11b.

5.3. Pielgrzymki do sanktuarium

Pielgrzymki do sanktuariów należą do najbardziej znanych praktyk ludowej pobożności ludowej. „Pielgrzymowanie pozostaje w ścisłym związku z sanktuarium jako bardzo rozpowszechniony i charakterystyczny wyraz pobożności ludowej” (DPLL nr 261; 279). Pielgrzymka wyraża drogę chrześcijanina do niebieskiej ojczyzny, jest znakiem nadziei, wezwaniem do nawrócenia i odnowy życia. Każda pielgrzymka o charakterze religijnym ma zwykle własną specyfikę, uwzględnia lokalną tradycję oraz możliwości pielgrzymów²⁸. *Dyrektorium* podkreśla duchowość pielgrzymowania, wskazując na jej następujące wymiary: eschatologiczny, pokutny, świąteczny, kultyczny wyrażający się w uwielbieniu Boga i dziękczynieniu, wymiar apostołski i wspólnototwórczy (DPLL nr 286). Według *Dyrektorium* pielgrzymi udają się do sanktuarium, aby „wielbić Ojca, wyznawać swoją wiarę, pojednać się z Bogiem, z Kościołem i bliźnimi oraz błagać o wstawiennictwo Matkę Bożą lub świętego” (DPLL nr 264). Dlatego pielgrzymka różni się od turystyki religijnej. Obecnie zwraca się także uwagę na tzw. duchowe pielgrzymowanie²⁹. Rytuał „Obrzędy błogosławieństw” zawiera błogosławieństwo pielgrzymów na początku pielgrzymki (nr 409–419) i po powrocie z pielgrzymki (nr 420–430).

Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych w dokumencie *Pielgrzymka Wielkiego Jubileuszu 2000* wymaga, aby duszpasterze organizatorzy pielgrzymki przez odpowiednią katechezę tak uformowali wiernych, aby w czasie pielgrzymki zrealizowali „podstawowe *itinerarium* wiary” (nr 32). Najważniejszym celem pielgrzymki jest „namiot spotkania z Bogiem”, w którym pielgrzym odkryje „Jego oblicze miłości i miłosierdzia”, zwłaszcza w celebracji Eucharystii (nr 33 i 37). Drugim celem pielgrzymki jest spotkanie „w namiocie słowa Bożego”, w którym słuca się i rozważa słowo Boże, aby następnie kierować się nim w swoim życiu, jak „lampą dla stóp i światłem na ścieżce” (Ps 119,105). Ważnym celem pielgrzymki jest również „namiot spotkania z Kościołem”, doświadczenie wspólnoty złożonej z osób różnych stanów, wieku, zawodów i powołania życiowego (nr 35). Pielgrzymka do sanktuarium ma być również „namiotem osobistego spotkania z Bogiem i samym sobą” w modlitwie i kontemplacji (nr 40).

²⁸ Zob. Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, *Pielgrzymka Wielkiego Jubileuszu 2000*, „Liturgia Sacra” 5:1999, nr 2, s. 227–252; Sz. Z. Jabłoński, *Pielgrzymki w pobożności ludowej*, w: *Liturgia i pobożność ludowa*, s. 136–149; M. Ostrowski, *Jesteśmy pielgrzymami przed Tobą. Posługa duszpasterska wśród pielgrzymów*, Papieska Akademia Teologiczna, Wydawnictwo Naukowe: Kraków 2005; Krakowiak, *Sanktuaria i pielgrzymki*, s. 106–145.

²⁹ Krakowiak, *Sanktuaria i pielgrzymki*, s. 128–131.

5.4. Inne pobożne praktyki w sanktuarium

Powszechną praktyką pobożności ludowej w czasie pobytu w sanktuarium jest Droga krzyżowa i modlitwa różańcowa, często także Koronka do Miłosierdzia Bożego, procesje. W niektórych sanktuariach stacje Drogi krzyżowej tworzą liczne kaplice tzw. kalwarie, np. w Kalwarii Zebrzydowskiej pielgrzymi obchodzą tzw. Dróżki Pana Jezusa obejmujące 28 stacji, w czasie których rozważają wydarzenia z życia Jezusa od wyjścia z Wieczernika w Wielki Czwartek aż do śmierci i pogrzebu w Wielki Piątek. Obchodzą także Dróżki Matki Boskiej, czyli stacje poświęcone rozważaniu roli Maryi w zbawczym dziele Chrystusa i ukazujące Jej cierpienia pod krzyżem, pogrzeb Jezusa i Jego tryumf po zmartwychwstaniu. W licznych sanktuariach odbywają się także Misteria Męki Pańskiej (Wielki Piątek) przedstawiające poszczególne wydarzenia Drogi krzyżowej i pogrzebu Matki Bożej (Kalwaria Zebrzydowska, 15 sierpnia, uroczystość Jej Wniebowzięcia). W Kalwarii Pałacowskiej Dróżki Pogrzebu i Wniebowzięcia Matki Bożej, które obchodzi się 13 sierpnia składają się z 14 stacji. Uczestniczący w nich pielgrzymi dokonują wtedy refleksji nad własnym życiem, wyrażają pragnienie i nadzieję na spotkanie z Jezusem i Jego Matką w niebie. Częstą praktyką w sanktuariach jest np. obchodzenie na kolanach ołtarza lub świętego obrazu (figury), całowanie i dotykanie świętego wizerunku, odmawianie specjalnych modlitw. Prawie w każdym sanktuarium są ponadto jemu właściwe praktyki pobożności ludowej³⁰.

* * *

Życie chrześcijańskie i pobożność wiernych koncentrują się na liturgii Kościoła, która jest szczytem jego działalności i „jednocześnie źródłem, z którego wypływa cała jego moc” (por. KL 10). Jednocześnie Kościół „usilnie poleca” i bardzo ceni inne formy pobożności, jeśli zgadzają się z liturgią, z niej wypływają i do niej wiernych prowadzą (por. KL 13). Nie mogą jednak liturgii ani zastępować, ani łączyć się z jej celebracjami. Również według *Katechizmu Kościoła katolickiego* „Poza liturgią życie chrześcijańskie karmi się przez różne formy pobożności ludowej, zakorzenione w różnych kulturach” Wyrażają one „zmysł ewangeliczny i ludzką mądrość, wzbogacające życie chrześcijańskie” Kościół równocześnie czuwa, „aby je rozświetlać światłem wiary” (nr 1679). Sanktuaria uznane przez Kościół są szczególnymi i często uprzywilejowanymi miejscami

³⁰ Tamże, s. 101–103.

zarówno celebracji liturgii, jak i licznych pobożnych praktyk pielgrzymujących do niech wiernych. Za ich formy i właściwy przebieg celebracji odpowiedzialni są rektorzy/kustosze sanktuariów. Według dokumentów Kościoła sanktuaria powinny być najpierw miejscem ewangelizacji, wspólnotowej i wzorcowej liturgii Mszy św., sakramentów i Liturgii godzin oraz błogosławieństw. Obok liturgii z sanktuariami związane są różne i liczne formy pobożności ludowej. Często sanktuaria są także miejscem kultury i działalności ekumenicznej. Pielgrzymka do sanktuarium jako miejsca spotkania z Bogiem i Kościołem, w słowie i sakramentach świętych, jest dla wierzących zapowiedzią nieba, znakiem nadziei.